

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

جنبه های حقوقی انتقال دانش فنی در صنعت نفت و گاز ایران

نگارش: صادق شمشیری

استاد راهنما: دکتر فرهاد ایرانیپور

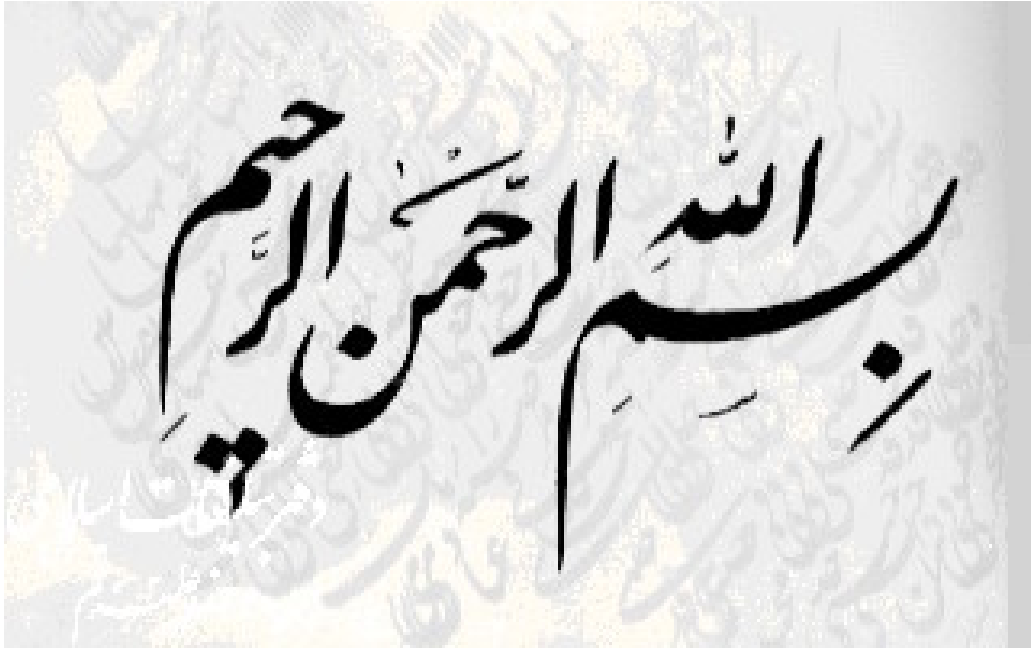
استاد مشاور: دکتر نصرالله ابراهیمی

استاد داور: دکتر لعیا جنیدی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته حقوق مالکیت فکری

بهمن ماه ۱۳۹۰

به نام خداوند بخشنده مهربان

تقدیم به پدر و مادرم

که به اندازه تمام زندگی ام مدیون آنها هستم

با تشکر صمیمانه از زحمات اساتید محترم

دکتر ایرانیپور

دکتر ابراهیمی

دکتر جنیدی

چکیده

ایران به عنوان یکی از بزرگترین دارندگان و صادر کنندگان منابع نفت و گاز جهان شناخته می شود. اما متأسفانه صنایع نفت و گاز آن، همانند اکثر کشورهای در حال توسعه وابسته به دانش فنی شرکت های فراملی خارجی است. مهمترین راه پیش رو در جهت خودکفایی و افزایش توان فنی داخلی ، انتقال دانش فنی از شرکت های فراملی متخصص در صنعت نفت و گاز به صنایع داخل است. می دانیم که دانش فنی مهمترین سرمایه و مزیت رقابتی شرکت های فراملی بوده و دستیابی به آن نیازمند اتخاذ تدابیر و راهکارهای اقتصادی، فنی ، مدیریتی و قانونی و قراردادی است. در این پژوهش تلاش شده است قوانین و قراردادهای صنعت بالادستی نفت و گاز بررسی شده و برای چالش های داخلی و بین المللی راهکارهای حقوقی ارایه شود.

پس از بررسی قوانین و قراردادهای موجود کشور به این نتیجه رسیدیم که ایران برای عملی نمودن سیاست های مربوط به انتقال دانش فنی نیازمند اتخاذ رویکردی روشن در خصوص موضوع انتقال دانش فنی است . رویکرد مذکور می تواند مبتنی بر دیدگاه محدود کننده و با نظارت بر قراردادهای انتقال دانش فنی یا با تکیه بر بازار آزاد باشد. ایران می تواند قانون جامع انتقال دانش فنی وضع کند یا برخی از مواد قانون نفت را به انتقال دانش فنی و ضمانت اجراهای آن اختصاص داده و آیین نامه لازم را تدوین نماید. استفاده از ابزارهای موجود مانند مجوزهای اجباری در حقوق مالکیت فکری و ابزارهای حقوق رقابت نیز برای کنترل فرایند انتقال دانش فنی مورد تاکید قرار گرفته است. همچنین تدابیری پیشنهاد شده که ایران ، به منظور ایجاد انگیزه در پیمانکاران خارجی جهت استفاده از دانش فنی نوین ، منافع آنان را در پروژه های نفت و گاز افزایش دهد. در نهایت تلاش شده چالش های حقوقی در فرض الحاق ایران به معاهدات بین المللی بررسی شده و راهکارهای عملی و موثر ارایه شود.

فهرست

- مقدمه ۱
- بخش نخست : مبانی انتقال دانش فنی** ۷
- گفتار نخست : مفاهیم و سازوکارهای قراردادی انتقال دانش فنی ۷
- بند نخست : مفهوم شناسی ۷
- الف- مفهوم دانش فنی ۸
- ب-نسبت مالکیت فکری و دانش فنی ۱۰
- ۱- حق اختراع ۱۰
- ۲-اسرار فنی ۱۱
- ۳-اسرار تجاری ۱۱
- ۴-علامت تجاری ۱۲
- ۵-طرح های صنعتی ۱۳
- ۶- نرم افزار رایانه ای ۱۳
- ۷-کپی رایت ۱۴
- ج- مفهوم انتقال دانش فنی ۱۵
- بند دوم :سازوکارهای قراردادی انتقال دانش فنی ۱۶
- الف- قراردادهای خاص انتقال دانش فنی ۱۶
- ۱- قرارداد فروش دانش فنی ۱۷
- ۲- قرارداد لیسانس اختراع ۱۷

- ۳- قرارداد ارایه اسرار فنی ۱۸.....
- ۴- قرارداد کمک‌های فنی ۱۹.....
- ب- انتقال دانش فنی و قراردادهای سرمایه‌گذاری..... ۲۱.....
- ۱- انتقال دانش فنی داخلی ۲۱.....
- ۲- انتقال دانش فنی خارجی..... ۲۲.....
- ج- روش‌های قراردادی انتقال دانش فنی ۲۲.....
- ۱- آموزش ۲۳.....
- ۲- تأمین منابع علمی و فنی ۲۳.....
- ۳- مشارکت ۲۴.....
- ۴- استفاده از توان فنی ۲۵.....
- ۴-۱- استخدام و آموزش متخصصین داخلی..... ۲۵.....
- ۴-۲- استفاده از کالاها و خدمات داخلی..... ۲۶.....
- ۵- واگذاری فناوری ۲۸.....
- گفتار دوم : انتقال دانش فنی و الزامات قانونی ۲۸.....
- بند نخست : الزامات قانونی نسبت به قراردادهای انتقال دانش فنی..... ۲۸.....
- الف - الزامات قانونی نظارتی ۳۰.....
- ۱- علل گرایش به الزامات قانونی نظارتی ۳۰.....
- ۲- چگونگی نظارت بر قراردادهای انتقال دانش فنی ۳۱.....
- ب- الزامات قانونی مبتنی بر بازار آزاد..... ۳۴.....
- ۱- علل گرایش به آزاد سازی قراردادهای انتقال دانش فنی ۳۴.....
- ۲- چگونگی آزاد سازی قراردادهای انتقال دانش فنی ۳۵.....

- بند دوم : نقش مالکیت فکری و حقوق رقابت در سازوکارهای انتقال دانش فنی ۳۸
- الف- حقوق مالکیت فکری و سرمایه‌گذاری مستقیم ۳۹
- ب- حقوق مالکیت فکری و قراردادهای انتقال دانش فنی ۴۱
- ج- حقوق رقابت و انتقال دانش فنی ۴۲
- بخش دوم : انتقال دانش فنی و صنعت نفت و گاز ایران** ۴۴
- گفتار نخست : الزامات قانونی انتقال دانش فنی در صنعت نفت و گاز ایران..... ۴۴
- بند نخست - قانون حداکثر استفاده از توان فنی، مهندسی، تولیدی و صنعتی و اجرایی کشور در اجرای پروژه ها و ایجاد تسهیلات به منظور صدور خدمات ۱۳۷۵ ۴۵
- بند دوم -قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی ۴۶
- بند سوم- قوانین توسعه ۵۰
- بند چهارم- قانون مالکیت فکری و رقابت ایران ۵۲
- بند پنجم- قوانین نفت و گاز..... ۵۵
- گفتار دوم : انتقال دانش فنی در قرارداد های نفت و گاز ایران..... ۵۸
- بند نخست- قراردادهای پیشین صنعت نفت و گاز ایران و انتقال دانش فنی ۵۸
- الف- قراردادهای امتیازی..... ۵۸
- ب- قراردادهای مشارکتی..... ۶۰
- ج- قراردادهای خدماتی ۶۳
- بند دوم: انتقال دانش فنی در قراردادهای بیع متقابل ۶۵
- الف- مفهوم بیع متقابل ۶۶
- ب- شروط انتقال دانش فنی در قرارداد بیع ۶۹
- ۱- مفهوم انتقال دانش فنی در بیع متقابل ۷۰

- ۲--آموزش نیروی متخصص ۷۳.....
- ۳- استفاده از توان فنی ۷۴.....
- ۴- انتقال قراردادهای لیسانس ۷۷.....
- ۵- ارایه اسناد و اطلاعات ۷۸.....
- ۶- کمیته های پژوهشی..... ۷۹.....
- ۷- کمیته های نظارتی ۷۹.....
- بند سوم: نقد انتقال دانش فنی در صنعت نفت و گاز ایران ۸۱.....
- الف - فقدان قوانین خاص انتقال دانش فنی ۸۱.....
- ب- فقدان قانون جامع در صنعت نفت و گاز ۸۲.....
- ج- فقدان نظارت مؤثر بر انتقال دانش فنی در بیع متقابل..... ۸۳.....
- د- کوتاه مدت بودن بیع متقابل و عدم انگیزه کافی سرمایه گذاران..... ۸۷.....
- بخش سوم : انتقال دانش فنی در صنعت نفت و گاز پس از الحاق به معاهدات بین المللی..... ۹۱**
- گفتار نخست - سازمان تجارت جهانی و انتقال دانش فنی در صنعت نفت و گاز..... ۹۱.....
- بند نخست - صنعت نفت و گاز در سازمانی تجارت جهانی ۹۲.....
- بند دوم - چالش ها و فرصت های انتقال دانش فنی در سازمان تجارت جهانی ۹۳.....
- الف- موافقتنامه جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری (TRIPS) ۹۴.....
- ۱- موافقان و مخالفان تریپس ۹۵.....
- ۲- چالش های انتقال دانش فنی در تریپس ۹۵.....
- ۳- فرصت های انتقال دانش فنی در تریپس..... ۹۷.....
- ۳-۱- مجوز اجباری..... ۹۷.....
- ۳-۲- حقوق رقابت..... ۹۸.....

- ب- موافقتنامه جنبه‌های تجاری تدابیر سرمایه‌گذاری (TRIMS) ۹۹
- ۱- چالش های انتقال دانش فنی در موافقتنامه جنبه‌های تجاری تدابیر سرمایه‌گذاری..... ۹۹
- ۲- فرصت های انتقال دانش فنی در موافقتنامه جنبه‌های تجاری تدابیر سرمایه‌گذاری ۱۰۰
- ج- موافقتنامه عمومی تجارت خدمات (GATS) ۱۰۲
- ۱- اصول حقوقی مندرج موافقتنامه عمومی تجارت خدمات..... ۱۰۲
- ۲- روش های تجاری پذیرفته شده در موافقتنامه ۱۰۴
- ۳- فرصت های موجود در موافقتنامه عمومی تجارت خدمات ۱۰۵
- گفتار دوم - معاهده منشور انرژی و انتقال دانش فنی در صنعت نفت و گاز ۱۰۷
- بند نخست- معرفی معاهده منشور انرژی ۱۰۷
- بند دوم- چالش ها و فرصت های انتقال دانش فنی در معاهده منشور انرژی..... ۱۰۸
- الف - استفاده از کالاها و خدمات داخلی در معاهده منشور انرژی ۱۰۹
- ب-تعهد به انتقال دانش فنی در معاهده منشور انرژی ۱۰۹
- ج- استخدام نیروی متخصص در معاهده منشور انرژی ۱۱۰
- دستاورد پژوهش ۱۱۲
- منابع..... ۱۱۸

طرح موضوع

میزان نوآوری و دسترسی به دانش فنی سهم عمده‌ای در سطح توسعه یافتگی کشورها دارد و نیازمند سرمایه، زیرساخت، زمان، تخصص و تلاش فراوان است. به نظر می‌رسد کشورهای در حال توسعه بدلیل کمبود در برخی از عوامل پیش گفته در نوآوری و تولید دانش فنی از کشورهای توسعه یافته عقب‌مانده‌اند. برخی، راه حل را در انتقال دانش فنی از کشورهای توسعه یافته به کشورهای در حال توسعه، جذب و بومی سازی آن می‌دانند. انتقال دانش فنی نیز خود از راه‌ها و روش‌های گوناگونی امکان‌پذیر است.

پژوهشگران حوزه‌های مختلف علوم نیز به مطالعه روش‌های جنبه‌های گوناگونی از انتقال دانش فنی می‌پردازند و پژوهش کنونی نیز تلاش دارد به مطالعه "جنبه‌های حقوقی انتقال دانش فنی در صنعت نفت و گاز" بپردازد.

اکنون ممکن است این پرسش مطرح شود که منظور از مطالعه جنبه‌های حقوقی انتقال دانش فنی چیست؟ آیا لزومی به بررسی انتقال دانش فنی در صنعت خاصی هست؟ و چرا صنعت نفت و گاز انتخاب شده است؟

به نظر نگارنده، مطالعه جنبه‌های حقوقی انتقال دانش فنی یعنی مطالعه چگونگی تأثیر نظام حقوقی بر فرایند انتقال دانش فنی از طریق بررسی تعهدات، حقوق، قراردادهای، قوانین و مقررات مربوط به انتقال دانش فنی.

مطالعه حقوقی انتقال دانش فنی در برخی از صنایع خاص لازم است زیرا صنایع مختلف دارای اهمیت و ویژگی‌های متفاوتی هستند که باعث می‌شود سیاست‌های حقوقی مربوط به آنها متفاوت باشد. بدیهی است برای کشورها، صنعت دارو اهمیت بسیار بیشتری از صنعت ساخت اسباب‌بازی دارد زیرا توسعه یا

عقب ماندگی در این صنعت می‌تواند سلامت یک جامعه را تهدید نماید. به همین سبب صنعت دارو در خصوص انتقال دانش فنی نیازمند رویکرد قانونی متفاوتی نسبت به صنعت اسباب‌بازی خواهد بود.

اما پاسخ اینکه چرا صنعت نفت و گاز را برای مطالعه برگزیدیم در اهمیت اقتصادی و سیاسی آن است. هم اکنون مهمترین منبع انرژی جهان نفت است که تقریباً ۴۰٪ نیاز دنیا به انرژی را تامین می‌کند و به نظر می‌رسد این سهم را در دهه‌های آینده نیز حفظ کند^۱. گاز نیز همانند نفت منبع بسیار مهمی از انرژی را تشکیل می‌دهد. به دلیل مسائل زیست محیطی و اقتصادی پیش بینی می‌شود مصرف گاز در آینده افزایش پیدا کند و جای ذغال سنگ را به عنوان سوخت دوم در دنیا بگیرد^۲. بخش اعظم صادرات و درآمد دولت ایران نیز از محل فروش نفت و گاز تامین می‌شود. کاهش یا افزایش قیمت نفت و گاز می‌تواند اقتصاد کشور را با بحران روبرو کند. سال‌هاست که اقتصاد ایران وابسته به نفت بوده و می‌باشد. اهمیت اقتصادی بسیار بالای نفت و گاز در بعد داخلی و بین‌المللی سبب شده تا مسئله نفت رنگ و بوی سیاسی-امنیتی نیز به خود بگیرد و سبب ورود استعمارگران، وقوع نزاع، کودتا و انقلاب‌هایی در مناطق نفت خیز دنیا شود. اهمیت اقتصادی بخش نفت و گاز در سطح داخلی باعث شده تا نظام سیاسی از هنگام کشف نفت به شدت متکی بر آن باشد. نفت به ابزاری سیاسی برای فشار بر دولت ایران از سوی کشورهای خارجی و متقابلاً ابزاری برای فشار و تهدید کشورهای خارجی از سوی دولت ایران بدل گشته است و موجب شده که به مهمترین صنعت کشور تبدیل شود.

به همین دلیل این پژوهش صنعت نفت و گاز را موضوع مطالعه خود قرار داده است.

گستره پژوهش

1. Yulia Selivanova, The WTO and Energy: WTO Rules and Agreements of Relevance to the Energy Sector (Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD), 2007), p. 2

2. Ibid, p. 3

تمرکز پژوهش کنونی بر بخش بالادستی صنعت نفت و گاز ایران می‌باشد زیرا هم اکنون موضوع اکتشاف و استخراج نفت و گاز دارای اهمیت بسیار زیادی برای کشور و اینکه حوزه پایین دستی را نیازمند پژوهشی جامع می‌دانیم. همچنین انتقال قراردادی دانش فنی مد نظر پژوهش است و الگوهای دیگر نظیر سرقت اطلاعات، مهندسی معکوس، مهاجرت نخبگان... از حوزه موضوع خارج است. لازم به ذکر است که نگرش حقوقی به یک موضوع نیز خود شقوق و جنبه‌های گوناگونی دارد و بر حسب تخصص و توان پژوهشگر متفاوت است. پر واضح است پژوهشگران حقوق اقتصادی، حقوق عمومی، حقوق خصوصی و حقوق مالکیت فکری نگاه یکسانی به موضوع نخواهند داشت. در این پژوهش سعی شده از نگاه پژوهشگر حقوق مالکیت فکری موضوعاتی چون روش‌ها و قراردادهای انتقال دانش فنی و ابزارهای قانونی ضابطه مند نمودن قراردادهای انتقال دانش فنی و با در نظر گرفتن سیاست‌های کلان کشور مطالعه شود.

ب- پرسش های پژوهش

هدف و مسیر هر پژوهشی را پرسش های مطرح در ذهن پژوهشگر مشخص می کند. به همین دلیل برای روشن نمودن مسیر و مقصد پژوهش، سه پرسش اصلی پژوهش و پرسش های فرعی آن به شرح زیر اعلام می شوند:

نخست، الزامات قانونی ناظر بر فرایند انتقال دانش فنی در صنعت نفت و گاز چگونه اند؟ آیا الزامات قانونی موجود مؤثر اند؟

دوم، انتقال دانش فنی در قراردادهای بخش بالادستی صنعت نفت و گاز چگونه است؟ تا چه حد به انتقال دانش فنی در قراردادهای بالادستی نفت و گاز توجه شده است؟

سوم ، اثر الحاق ایران به معاهدات بین‌المللی بر ابزارهای حقوقی انتقال دانش فنی در صنعت نفت و گاز ایران چگونه است؟ چالش های ایران در خصوص قوانین و مقررات مربوط به انتقال دانش فنی در صنعت نفت و گاز پس از الحاق به معاهدات بین‌المللی کدامند؟

فرضیات پژوهش

انتقال دانش فنی به عنوان مهمترین راهکار جهت افزایش توان فنی داخلی بوده و شایسته توجه فراوان می باشد . به علاوه ، فرایند انتقال دانش فنی امری خودبخودی نیست. در یک طرف شرکت های فراملی متخصص در حوزه نفت و گاز قراردارند و در طرف دیگر شرکت ملی نفت یا شرکت های کوچک نفتی داخلی . دانش فنی سرمایه اصلی و مزیت رقابتی شرکت های فراملی است و آنها به راحتی دانش فنی را در اختیار کشورهای در حال توسعه قرار نمی دهند. انعقاد قراردادهای انتقال دانش فنی در فضای آزاد رقابتی و مبتنی بر اصل آزادی قراردادی نمی تواند منافع کشورهای در حال توسعه ای مانند ایران را تأمین نماید . از این رو لازم است با وضع قوانین هدفمند ، این گونه از قراردادهای تحت کنترل و نظارت دولت به منظور ارتقای سطح دانش فنی داخلی قرار گیرند.

به نظر نگارنده، ایران تا حدودی ظرفیتهای لازم داخلی را داشته و توان جذب و بومی سازی دانش فنی مربوط به حوزه های ساخت ، مونتاژ ، اجرا و مدیریت منتقل شده را دارد و به نظر می رسد برای دستیابی به بازار آزاد جهانی خواهان پیوستن به سازمان تجارت جهانی و معاهده منشور انرژی است .

به علاوه لازم است، قوانین مربوط به حوزه نفت و گاز جامع و در بر گیرنده تمام نکات اساسی و ضروری باشد³ زیرا سرمایه گذاران برای شناسایی محیط سرمایه گذاری و بررسی ریسک سرمایه گذاری نیازمند شناخت دقیق چارچوب های حقوقی و قانونی کشور میزبان سرمایه هستند. در حالیکه پراکندگی قوانین و حاکم بودن قوانین مختلف نسبت به موضوع ، چارچوب حقوقی را مبهم و شناخت قوانین حاکم را

3 .William T.Onorato and J.Jay Park, op. cit, p. 72

دشوار می‌سازد .

سابقه پژوهش

چند سالی است که مباحث حقوقی مربوط به انتقال دانش فنی بطور جدی در میان پژوهشگران حقوقی پیگیری شده است. در خصوص قراردادهای انتقال دانش فنی رساله و کتاب‌هایی وجود دارند که هر کدام از زوایای متخلف حقوقی ، موضوع را مورد بررسی قرار داده‌اند .

اما در خصوص انتقال دانش فنی در صنعت بالا دستی نفت و گاز پژوهش‌های انجام شده در ادبیات حقوقی انگشت شمارند. همچنین تحولات سال‌های اخیر در حوزه انتقال دانش فنی و قراردادهای نفت و گاز کشور در اکثر پژوهش‌های انجام شده گنجانده نشده است .

روش انجام پژوهش

شیوه گرد آوری پژوهش حاضر مبتنی بر مطالعه منابع کتابخانه‌ای از قبیل کتاب‌ها ، مقالات ، پایان نامه و منابع اینترنتی است . بدلیل کمبود منابع در زبان فارسی بخش اعظم پژوهش مبتنی بر منابع انگلیسی می‌باشد.

همچنین سعی می‌شود از نظریات اقتصادی و مدیریتی مرتبط با موضوع استفاده شده و پس از پوشاندن لباس حقوقی بر آن‌ها نتایج را به خواننده ارائه نماییم .

چگونگی ارائه مطالب

این پژوهش در سه بخش و به ترتیب زیر ارائه خواهد شد:

پیش از ورود در مباحث اصلی در بخش نخست مبانی انتقال دانش فنی بررسی می‌شود. در این بخش به موضوعاتی چون مفهوم انتقال دانش فنی ، سازوکارهای انتقال دانش فنی و الزامات قانونی آن می‌پردازیم.

اهمیت بخش نخست در این است که نیازمندیم پیش از بررسی موضوع اصلی ، چارچوبی نظری جهت بررسی موضوع و پاسخ به پرسش های خود ترسیم نماییم.

در بخش دوم به بررسی و نقد الزامات قانونی و چگونگی انتقال دانش فنی قراردادی در صنعت نفت و گاز کشور خواهیم پرداخت و در بخش سوم چالش ها و راهکارهای ممکن ، پس از الحاق ایران به معاهده سازمان تجارت جهانی ویا معاهده منشور انرژی بررسی خواهند شد.

بخش نخست : مبانی انتقال دانش فنی

در علم حقوق ، همانند بسیاری از علوم برای تحلیل موضوع و رسیدن به نتیجه نیاز به پیش فرض و نظریه است. در صورتی که پژوهشگر بدون پذیرش نظریه‌ای خاص و یا ارایه چارچوبی برای تحلیل موضوع بر پایه پیش فرض های مطرح شده ، اقدام به تحلیل موضوعات حقوقی نماید بدون شک به بیراهه خواهد رفت و در این صورت تفکر کمرنگ می شود و نتایج پژوهش بیشتر بر احساسات پژوهشگر استوار خواهد شد. به دلایل پیش گفته این پژوهش نیز همانند هر پژوهش حقوقی دیگر نیازمند روشن کردن مفاهیم ، پیش فرض ها و چارچوب های نظری اتخاذ شده جهت تحلیل موضوعات است . در گفتار نخست مفاهیم مرتبط با موضوع و سازوکار های انتقال دانش فنی و در گفتار بعدی الزامات قراردادی ناظر بر قراردادهای دانش فنی و چگونگی آن ها مطالعه و بررسی خواهد شد.

گفتار نخست : مفاهیم و سازوکارهای قراردادی انتقال دانش فنی

گفتمان مربوط به انتقال دانش فنی دهه هاست که در پژوهش های گوناگون و در سطح بین المللی مطرح می باشد. هنوز هم صاحب نظران این حوزه در خصوص مسایل مربوط به انتقال دانش فنی هم نظر نیستند . در یک طرف کشورهای توسعه یافته و در طرف دیگر کشورهای در حال توسعه قرار دارند که هر یک مفاهیم ، پیش فرض ها و دیدگاه های متفاوت خود را در این خصوص ارایه نموده اند. در این گفتار به اختصار و از نگاه یک پژوهشگر کشور در حال توسعه مفاهیم مربوط به موضوع انتقال دانش فنی ارایه می شود و سپس سازوکارهای قراردادهای انتقال دانش فنی که معرفی مجموعه ای از روش ها و قراردادهای جهت انجام فرایند انتقال دانش فنی است بررسی خواهد شد.

بند نخست : مفهوم شناسی

تفاوت معنی واژگان در ذهن نگارنده و مخاطبانش مانع درک درست خوانندگان از دیدگاه نگارنده است. به همین سبب در هر پژوهش و پیش از آنکه موضوعات اصلی مطرح شود، باید واژگان مهم مرتبط با

موضوع پژوهش تبیین شوند. بدین ترتیب و با هدف آشکار ساختن معانی و مفاهیم واژگان بکار رفته و برای جلوگیری از برداشت اشتباه خواننده از مطالب ارایه شده، این پژوهش ناگزیر از ارایه تعریف مورد نظر خود از واژگان اساسی و مرتبط است. ابتدا معنی مورد نظر از دانش فنی تبیین می شود.

الف- مفهوم دانش فنی

واژه "دانش فنی" در نوشته حاضر معادل واژه "Technology" در زبان انگلیسی قرار داده شده است. برخی از پژوهشگران در نوشته های خود از واژه "تکنولوژی"، "فناوری" یا "دانش فنی" استفاده نموده اند^۴. اما اینکه چرا واژه منتخب این پژوهش "دانش فنی" است، پرسشی است که پس از تعریف واژه تکنولوژی بدان پاسخ داده خواهد شد.

در یک تعریف تکنولوژی^۵ "دانشی است قاعده مند برای تولید یک محصول، استفاده از یک فرآیند یا ارائه یک خدمت"^۶. با توجه به تعریف مذکور، تجهیزات، ماشین آلات و ابزارآلات انجام کار که ماهیت فیزیکی دارند از دایره شمول تعریف خارج بوده و بدین ترتیب تکنولوژی دانشی است با کاربرد صنعتی و یا تجاری و ماهیت آن نیز، اطلاعات و دانش کاربردی است. تکنولوژی می تواند فرآیند های رسیدن به محصول یا ساختار درون سازمانی شرکت- فنون مدیریت- روش های تأمین مالی - روشهای بازاریابی و یا ترکیبی از همه آنها باشد که می تواند در فرمول ها - طرح ها، نقشه ها نظام مند شود. برخی نیز گفته اند که تکنولوژی دارای چهار رکن "فن افزار، انسان افزار، اطلاعات افزار و سازمان افزار" به شرح زیر است^۷:

۴. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: روح الله صابری، **قراردادهای لیسانس** (تهران: موسسه مطالعات و پژوهش های شهر دانش، 1387)

۵. تا پیش از بررسی علت انتخاب واژه دانش فنی از واژه "تکنولوژی" استفاده خواهد شد.

6. UNCTAD, Transfer of Technology(Geneva:United Nation Publication, 2001),P.5

۷. گوئل کوهن، **جایگاه تحقیقات در فرآیند تعاملی سازمان و تکنولوژی**، مجموعه مقالات سمینار توسعه تکنولوژی؛ نقش تحقیقات، شرکت تحقیقاتی صنایع الکترونیکی خانگی، تهران، 1370، صص 164-171 - به نقل از: مصطفی ماندگار، **انتقال قراردادی تکنولوژی در حقوق تجارت بین الملل**، پایان نامه دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه تهران، 1389، صص 16-18

- فن افزار^۸ شامل مجموعه ای از ابزارها، ماشین آلات ، تجهیزات و تاسیسات فیزیکی است.

- انسان افزار^۹ شامل توانایی های انسانی چون خرد ، نبوغ ، مهارت و تخصص است .

- اطلاعات افزار^{۱۰} شامل جنبه ای از تکنولوژی است که ماهیت آن اطلاعات و داده است که در اسناد ، نقشه ها و همانند آن نمود پیدا می کند .

- سازمان افزار^{۱۱} در برگیرنده مجموعه چارچوب های سازمانی چون روش ها ، فنون ، نظام مدیریتی ، شبکه سازی و بازاریابی و همانند آن است.

با دقت در تعریف بالا در می یابیم که سه رکن سازمان افزار ، انسان افزار و فن افزار از نظر جنس و ماهیت ، درواقع دانش و اطلاعاتی هستند که در قالب هایی چون روش ها، فنون ،نقشه^{۱۲} ،مهارت و تخصص انسانی نمود پیدا می کنند برهمن اساس ، تکنولوژی را به دو عنصر کلی نرم افزاری (دانش) و سخت افزاری (ابزار و تجهیزات فیزیکی) تقسیم می نمایند. از این دیدگاه تکنولوژی به مجموعه ابزارها، تجهیزات ، دانش و فنونی گفته می شود که کاربرد صنعتی و یا تجاری دارند^{۱۳}.

هر چند در تعریف پیشین دانش فنی دارای دو رکن سخت افزاری و نرم افزاری دانسته شده اما باید به این نکته توجه کرد که رکن سخت افزاری را می توان دانش و اطلاعات در قالب های فیزیکی همچون

8.Techno-ware

9.Human-ware

10.Info-ware

11.Orga-ware

۱۲.نقشه همان درج اطلاعات روی صفحه کاغذ است.

13.David M. Haug, The International Transfer of Technology : Lessons That East Europe Can Learn From The Failed Third World Experience, Harvard Journal of Law & Technology, volume 5,1992.p. 210

تجهیزات و ابزارها دانست^{۱۴}. بدین ترتیب تکنولوژی از نظر ماهیت مجموعه‌ای از اطلاعات و دانش است که می‌تواند در قالب‌های فیزیکی همچون تجهیزات و ابزارآلات نیز ظهور پیدا کند. برای توصیف واژه تکنولوژی در زبان فارسی دو واژه فناوری و دانش فنی بکار می‌رود. به نظر نگارنده، واژه فناوری کاربرد گسترده‌ای دارد و در عرف عام و خاص بیشتر بر جنبه‌های فیزیکی و ابزاری تکنولوژی تکیه دارد به همین سبب واژه دانش فنی که بر دانش بودن تکنولوژی تأکید می‌کند منتخب این پژوهش است.

ب- نسبت مالکیت فکری و دانش فنی

حقوق مالکیت فکری به مجموعه قواعد و مقرراتی گفته می‌شود که با هدف تشویق به نوآوری و ابتکار، اموال ناملموسی را با نام اموال فکری ایجاد کرده و از آنها حمایت می‌کند. در بسیاری از مقالات از رابطه میان مالکیت فکری و انتقال دانش فنی سخن گفته شده است. پرسش این است که آیا رابطه‌ای میان حقوق مالکیت فکری و انتقال دانش فنی وجود دارد؟ برای پاسخ به این پرسش ابتدا باید رابطه میان دانش فنی و مالکیت فکری را مشخص نمود. به همین سبب در این قسمت ادامه مصادیق حقوق مالکیت فکری و رابطه آنها با دانش فنی تبیین خواهند شد. سپس در قسمت‌های بعد بطور کامل تری نسبت میان حقوق مالکیت فکری و انتقال دانش فنی را تبیین خواهیم کرد.

۱- حق اختراع

اختراع نتیجه فکر فرد یا افراد است که برای نخستین بار فرایند یا فرآورده‌ای خاص را ارایه می‌کند و مشکلی را در یک حرفه، فن، فناوری، صنعت و مانند آنها حل می‌نماید^{۱۵} و حق اختراع نیز به مجموعه‌ای از حقوق انحصاری گفته می‌شود که با ثبت اختراع به مخترع آن اعطا می‌شود. دارنده این حقوق می‌تواند دیگران را از تولید، توزیع، فروش و صادرات و واردات اختراع موضوع حق منع

14. Keith E. Maskus, Encouraging International Technology Transfer, (Geneva, ICTSD, 2004), p. 9

۱۵. ماده ۱ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ایران مصوب ۱۳۸۶